

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

THE THEME OF IDENTITY IN THE NOVEL BISERICA NEAGRĂ BY A.E. BACONSKY

Lavinia-Ileana Geambei

Assist. Prof., University of Pitești

Abstract: In the essay on mentality "Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste", Ruxandra Cesereanu divides the writings about hell in the communist concentration camp into three categories depending on the degree of reality transfiguration: "1. «nonfiction» writing (monographs of detention, memories and prison «diaries», and document-novel), 2. realistic writing based on trustworthiness principle (novels from the prison camp experience) and 3. a parable-allegory writing (anti-utopias)"¹.

The last category includes A.E. Baconsky's novel, "Biserica neagră" along with Perimetrul Zero by Oana Orlea, "Al doilea mesager" by Bujor Nedelcovici, "Adio, Europa!" by Ion D. Sîrbu, "Gulliver în Țara Minciunilor" by Ion Eremia, "Lobocoagularea prefrontală" by V. Voiculescu, and "Viața pe un peron" by Octavian Paler.

A.E. Baconsky's novel, "Biserica neagră", was forbidden during the Romanian communist era. The novel was first translated and published in Germany (1976) and appeared in Romania in 1990. It is a poetic anti-utopia, whose narrator character goes through a process of self-alienation, degradability of the inner being, and descent into ad inferos, which is specific to Romanian anti-utopias. Subject to another type of reading, the novel can be read as an identity discourse, a serious meditation on human destiny.

Starting from this premise, the paper aims to follow the way in which the theme of identity is constructed in A.E. Baconsky's novel "Biserica neagră", to observe the psychology of victims, especially the process of depersonalization and dehumanization imposed by the totalitarian ideology.

Keywords: anti-utopia, identity, depersonalization, power, totalitarianism.

În eseu de mentalitate *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*, Ruxandra Cesereanu împarte scrierile despre infernul concentraționar comunist, în funcție de gradul de transfigurare a realității, în trei categorii: „1. scriitura «nonfictțională» (monografiile ale detenției, amintiri și «jurnale» de închisoare, dar și romane-document), 2. scriitura realistă avînd ca principiu verosimilitatea (romane pornind de la experiența concentraționară) și 3. scriitura parabolico-alegorică (antiutopii)”². În ultima categorie este inclus în primul rând romanul lui A. E. Baconsky, *Biserica neagră*, alături de

¹ Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*, second edition revised and added, Iași, Polirom 2005, p. 9-10.

² Ruxandra Cesereanu, *op. cit.*, p. 9.10.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Perimetrul Zero, de Oana Orlea, *Al doilea mesager*, de Bujor Nedelcovici, *Adio, Europa!*, de Ion D. Sîrbu, *Gulliver în Țara Minciunilor*, de Ion Eremia, *Lobocoagularea prefrontală*, de V. Voiculescu, dar și *Viața pe un peron*, de Octavian Paler.

Romanul lui A. E. Baconsky, *Biserica neagră*, interzis în perioada comunistă în spațiul românesc, tradus și publicat întâi în Germania (1976), iar în România apărut abia în 1990, este o antiutopie poetică, al cărei personaj-narator trece printr-un proces al înstrăinării de sine, al ruinerii ființei interioare, al coborârii *ad inferos*, proces specific antiutopiilor românești. Supus unei alte grile de lectură, romanul poate fi citit și ca un discurs identitar, ca o meditație gravă asupra destinului uman.

Pornind de la această premisă, prezenta lucrare își propune să urmărească felul în care se construiește tema identității în romanul *Biserica neagră*, de A. E. Baconsky, să observe psihologia victimelor și mai ales procesul depersonalizării și al dezumanizării impus de ideologia totalitară.

Așa cum se întâmplă foarte des în antiutopii, în *Biserica neagră* narațiunea se face la persoana întâi de către protagonistul romanului, al cărui nume nu este dezvăluit până la final (sporind gradul de generalitate), dar despre care aflăm de la început că este sculptor, că revine în orașul părinților și al străbunilor după mulți ani, „după lungi și generoase evadări”. Astfel, încă de la primele pagini, romanul ne invită să îl citim și ca un discurs identitar. Protagonistul este un om care își caută identitatea, se caută pe sine, iar revenirea lui în orașul-port înseamnă întoarcerea spre sine, dorința de regăsire prin apelul la memorie. Ipostaza de om aflat la „răscruce de drumuri” este dezvăluită de la început: „Eram și nu eram strein. Mă întorsesem numai pe jumătate în orașul părinților și al străbunilor mei, care dormeau subț lespezi albe și negre pe țărnul acela sortit să existe din amintiri... amintiri trecute sau viitoare, amintiri de ieri, de mâine, de niciodată. [...] sămânță întotdeauna căzută pe piatră, eram poate și aici, ca și aiurea, pe jumătate strein, și mă durea pretutindenea jumătatea rămasă. Totuși, îmi spuneam, sunt aici, sunt acasă, trebuie să-mi caut în această apartenență singura mea certitudine” (p. 35). Numai că lumea în care își dorește personajul să parcurgă acest traseu al coborârii în sine este una demonică, una care anihilează chiar ideea de individ, de libertate, o lume dominată de absurd, grotesc și frică. Orașul de pe malul mării, și el nenumit, este un loc luat în stăpânire de Liga Cerșetorilor, cu sloganul pseudoreligios „Prin umilință și milostenie vom elibera lumea”, romanul devenind o parabolă a instalării comunismului, căci Liga Cerșetorilor nu este decât un partid totalitar camuflat, iar „Biserica Neagră devine un anti-Vatican potrivit la noile vremuri; aici nu mai au loc liturghii, ci doar slujbe mortuare, preoții sînt străini de oraș, iar paracliserul este un decăzut laic”³. Așa cum observă Corin Braga, referitor la raportul protagonistului cu Liga sau la influența acesteia asupra destinului său: „Liga îi răpește progresiv viața privată, singurătatea, identitatea, pentru a-i construi insidios o altă biografie”⁴. Cerșetorii care hărțuiesc locuitorii orașului-port prin agresivitate alcătuiesc o adevărată lume a stăpânilor, foarte bine

³ Ruxandra Cesereanu, *op. cit.*, p. 329.

⁴ Corin Braga, în *Dicționar analitic de opere literare românești*, coord. Ion Pop, ediție definitivă, A-M, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007, p. 87.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

organizată ierarhic, cerșetorii neavând nici ei nume, sugerând procesul pierderii identității. Aceștia sunt, în primul rând, gropari, paracliseri, hamali, gardieni, dar și hermafrodiți. Peste tot apare fotografia sau statuia unui bătrân cu mustăți uriașe (aici alegoria devine străvezie, căci e ușor de înțeles că e vorba de Stalin), stăpânul emblematic al acestei lumi. Însă, așa cum se va observa din țesătura epică, adevărata stăpână a acestei lumi este o servitoare, de aceea Ruxandra Cesereanu observă că „nu există în Biserica Neagră un singur dictator, ci o mulțime de cerșetori-dictatori, uzurpatori ai unui creștinism pe care-l pervertesc ateu”⁵. Așadar, „liga are ierarhii ciudate: groparii, de pildă, sunt niște sacerdoți, întreaga elită este structurată pe o funcționalitate funerară, membrii ei fiind agenți thanatici învăluiți într-un abur mistic”⁶. Această aură mistică este întreținută și de limbajul impregnat cu termeni din sfera semantică a religiozității, mai ales „milostenie”, „umilință”, „modestie”. Pentru a-și susține ideea că A. E. Baconsky își construiește contrautopia comunistă folosind o imagistică escatologică, ce deconspiră impostura ideologiei comuniste, Corin Braga face trimitere la eseul potilologic *Originile intelectuale ale leninismului*, în care Alain Besançon se apleacă asupra unui adevărat paradox: „Marxismul este o religie pe dos, care, deși se pretinde atee, folosește același mesaj ca și creștinismul, dar înlocuiește transcendentul cu imanentul, spiritul cu materia, Dumnezeu cu omul”⁷. Tot ceea ce caracterizează această lume a „cerșetorilor” este falsul, totul este altfel decât pare a fi. Într-o astfel de lume, eroul, fire de artist, parcurge procesul tainic al coborârii în sine și, apoi, al pierderii identității.

În incipit, romanul îl prezintă pe personajul-narator care află de la „proprietăreasa” lui, cu indignare, că a fost vizitat de niște cerșetori cât a lipsit de acasă și că i s-a lăsat un plic. Apariția unui alt plic, din partea aceleiași Ligi, în finalul romanului, contribuie la simetria discursului narativ. Plicul roz, lăsat de Liga Cerșetorilor, devine un simbol. Este un fel de „mesager” al destinului. El „anunță” începutul procesului de înstrăinare, iar în final, nu anunță în niciun caz încheierea acestui proces, ci încheierea unei etape și începutul alteia, la fel de dure.

Procesul depersonalizării este dureros și conștientizat de către personaj. Protagonistul se observă permanent, își analizează trăirile, transformările, încât el este și subiect, dar și obiect al acestei metamorfozări. Primul pas constă în indignarea, revolta personajului față de cerșetorii care au acaparat orașul, față de cerșetorii care i-au lăsat plicul mirosind a parfum vulgar și având textul: „Vi se pune în vedere că sunteți așteptat mâine seară la sediul nostru” (p. 32), fără nicio altă indicație. Cuprins de o „mânie neagră”, personajul este frământat de întrebări: „Provocare nereușită, act abuziv, poate farsă – ce putea fi, la urma urnelor, această așa-zisă invitație scrisă de mâna unui analfabet groaznic? Și ce e cu acești cerșetori agresivi, care atacă oamenii pe stradă, de unde vin, cine sunt și ce scopuri se ascund îndărătul lor?” (p. 35).

Al doilea pas va fi determinat de vizita pe care o face personajul-narator unui profesor venerabil, fost prieten cu tatăl său. Profesorul, casa lui, atmosfera de acolo, toate acestea amintesc de stilul vieții interbelice, caracterizat de firescul existenței, creând o antiteză

⁵ Ruxandra Cesereanu, *op. cit.*, p. 330.

⁶ *Ibidem*, p. 329.

⁷ Corin Braga, *op. cit.*, p. 88.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

puternică între viața de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial și cea de după, adusă de regimul comunist: „Profesorul m-a primit cu obișnuita cordialitate. Pletele lui albe contrastând violent cu tichia neagră de catifea pe care o purta întotdeauna, ochelarii mari, redingota, cărțile voluminoase răspândite pretutindenea, retortele, vasele cu diverse lichide colorate, câinele tolănit pe o canapea roasă – totul îmi reconstitua, ca și altădată, un univers ireal, o incintă suspendată undeva în afara lumii, într-un spațiu răpit, unde viața și moartea își schimbă inelele sub zodii încremenite și enigmatice. Aici mă simțeam în siguranță și în liniște, adăpostit de orice suflare ostilă și mai cu seamă de propriile-mi gânduri, printre care în ultima vreme se strecuraseră umbre amenințătoare” (p. 36). Profesorul îl sfătuiește, într-un adevărat joc al limbajului, al metaforelor „lumină”, „întuneric”, care sugerează dorința de cunoaștere și autocunoaștere, să se gândească bine și să aleagă între a pleca, a fugi cu o corabie de pe aceste meleaguri, repede, cât se mai poate, și a rămâne „aici”, în țara lui, peste care se lasă „întunericul”: „Dacă poți, pleacă. E mai bine. Dar nu uita că țara ta e aici și că, odată plecat, nu te vei mai putea întoarce, nu vei mai putea trece hotarul întunericului ce se lasă asupra ei. Și poate că întunericul tău e mai mult decât lumina streină” (p. 38). Meditația personajului-narator, urmată de hotărârea de a părăsi acest oraș, constituie o definiție amară, dură, dar realistă a României din perioada comunismului, insistându-se asupra ideii de pierdere a libertății prin repetiția obsesivă a substantivului „lanțuri”: „...acest oraș ticăloșit și nevolnic, mort înainte de a fi trăit sau agonizând dintr-o naștere blestemată să n-aibă moarte... cetate care înăbușă tot ce-i e drag și scuipe aur și nestemate în calea cadavrelor, cetate-cavou pentru gândurile înalte și reci, cetate-surâs, cetate-victimă, cetate-candoare cretină!... NU! NU! NU! Pentru totdeauna NU acestui meleag care caută lanțuri, visează lanțuri, trăiește lanțuri, doarme, respiră, aude și cugetă lanțuri!” (p. 38). Încercarea de a părăsi orașul cu o corabie se va dovedi un eșec, căci atunci când corabia pe care era ascuns se îndepărtează de mal, personajul-narator este cuprins de o stare ciudată, de un gol interior, îl invadează amintiri din primii ani ai copilăriei, petrecuți în acest oraș, apoi e copleșit, după cum mărturisește de „o moarte vie, un dor absurd și anticipat, un vid aberantic” (p. 40), încât după o încăierare cu marinarii, aruncat în apele reci, reajunge la mal. În descrierea acestui naufragiu, așa cum ne-am obișnuit deja, personajul-narator, în spatele căruia îl descoperim pe autorul însuși, inserează scurte meditații, caracterizări ale mentalității colective, ca aceasta: „Oamenii țărilor sărăcite și mizerabile au întotdeauna sentimentul că sunt jefuiți de streini, și puținele lor bogății li se par fabuloase, râvnite de toți” (p. 40).

Așa cum afirmam mai sus, cu o extremă luciditate, personajul-narator își analizează situația. Astfel, al treilea pas constă în acceptarea că este o victimă a realității pe care el o respinge, că realitatea aceasta pune stăpânire pe el, că începe să-și „revendice” drepturile asupra lui. Așadar, ideologia totalitară îl prinde ca într-un malaxor și îl trece prin procesul depersonalizării, totul începând cu limba de lemn, specifică regimului comunist: „Pomenea [...] despre marile progrese înfăptuite în ultima vreme... entuziasm, dușmani, educație... elemente suspecte, disciplină, învățătură...” (p. 43) și continuând cu mutarea lui forțată într-o altă locuință, în casa paracliserului de la Biserica Neagră. Despărțirea de fosta casă înseamnă ruperea de trecut, de amintiri, ruperea de rădăcini: „Mă simțeam ca un obiect fără apartenență, căruia oamenii i-au uitat dintr-odată utilitatea și sensul” (p. 45).

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Cu aceeași hiperluciditate, protagonistul descoperă ipostaza de victimă în chipul unor gropari, prizonieri lamentabili, probabil cărturari din fruntea de altădată a orașului, și, după ce simte greață și revoltă față de aceștia, față de lașitatea și umilința lor, o descoperă în el însuși: „Mi-e dor de o față bărbătească și mândră, dar nu mai știam dacă o mai port eu însumi și poate înverșunarea mea subită se adresa oglinzilor în care simțeam că mă pândește o dezamăgire amară” (p. 50). De altfel, acest personaj care înțelege bine că se află la o răspântie a destinului, o răspântie a istoriei și o răspântie interioară, nu este victimă pură, un revoltat adevărat, ci, așa cum arată tot Ruxandra Cesereanu, rolul său este „acela al unui intermediar, nici călău, nici victimă, fără a fi pe deplin integrat în societatea cerșetorilor, dar și fără un eroism evident”⁸. Acest rol de intermediar și-l asumă el însuși, după cum mărturisește: „Poate că mai gravă era însă răspântia din mine însumi. Fără știre și fără semn. Fuga mea eșuată, boala, singurătatea ... dar mai simțeam și o altă putere cum își face loc încetul cu încetul în viața mea sau pe jumătate a mea sau care fusese a mea” (p. 49). De asemenea, o secvență narativă concludentă în acest sens este cea în care, după ce groparii încep să-l acuze că nu-și îndeplinește destul de bine îndatoririle, că trebuie să-și analizeze atitudinea, el nu e în stare nici de o revoltă manifestată direct, pentru că își simte „neputința și lanțurile nevăzute”, nici de integrarea printre ei, nefiind în stare să vorbească „în stilul lor”: „Cuvintele mă refuzau ori se desfăceau în silabe nearticulate, întinzându-se ca guma arabică, și sfârșeam prin a le scuipa în valurile de un verde metalic, urmărindu-le cum plutesc și se destramă treptat” (p. 88).

Fiindcă tatăl său fusese unul dintre fondatorii Ligii, ideologul ei, devenit apoi incomod și epurat punitiv, această societate ocultă are mari așteptări de la fiu. De aceea, parcurgând pasul următor, el primește diverse funcții, fiind pe rând restaurator diurn al cimitirului, gropar nocturn, preot improvizat care oficiază slujba funerară, cititor de conferințe dogmatice, clopotar, și, în final, din nou simetric, va primi o funcție echivalentă cu cea inițială. Așadar, personajul are o dublă perspectivă asupra metamorfozării acelei lumi. El privește și descoperă „rinocerizarea” și din exterior, dar și din interiorul aceluși sistem, îi privește cu aceeași luciditate atât pe ceilalți, cât și pe sine, el analizează și se autoanalizează, înțelegând că influența dezumanizantă a mediului asupra sa este puternică, că el e supus unei lente spălări a creierului, unui proces de transformare într-un „cerșetor”, că între viața sa de dinainte și cea de „acum” se naște o prăpastie care se tot adâncește: „Revedeam în memorie vechea mea locuință, cu liniștea și singurătatea ei, cu atmosfera intimă pe care o pierdusem, mă gândeam la izolarea de altădată a atelierului, la bucuria, tristețea, speranța sau disperarea atâtor zile de căutare și muncă înverșunată. Și acum nimic, în afara golului, într-o lume ce se metamorfozează monstruos în jurul meu, antrenându-mă fără voie într-o prăbușire treptată” (p. 54). Sentimentul alienării este întărit de sentimentul captivității, protagonistul trăind într-un adevărat univers concentraționar: „cu sentimentul prizonierului ce se afundă tot mai adânc și se resemnează în mizeria captivității” (p. 64).

Visele pe care le are eroul romanului au funcție compensatoare, ele creionează realitatea dorită, realizează o adevărată utopie, o lume în care primează libertatea, frumosul, binele,

⁸ Ruxandra Cesereanu, *op. cit.*, p. 338.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

curajul, toate sugerate prin metafore: „galopau cai sălbatici cu enorme coame despletite în vânt, se prăbușeau edificii întunecate, se deschideau ferestre izbite de curent, vulturi planau în albastrul unor primăveri mirifice și incendii mântuitoare cu aripi desperecheate izbucneau din pământ traversând un ținut lepros, mistuind grămezi de gunoarie fetide și dând craniilor rămase în mormanele de scrum o fosforescență miraculoasă” (p. 90).

Depersonalizarea nu înseamnă doar ruperea de trecut, ștergerea acestuia, ci înseamnă construirea unei false biografii, a unui fals trecut, pe care protagonistul să și-l asume cu adevărat. De pildă, întâlnirea cu falsul frate, trimis de Ligă. Deși înțelege ce i se întâmplă, protagonistul nu are puterea să-l repudieze, să se opună acestei mistificări: „Nu cunoșteam nimic din tot ceea ce povestea. Erau plăsmuiri streine, fapte și întâmplări pe care nu le trăisem niciodată, dar le-aș fi putut trăi, mi se păreau din ce în ce mai firești, mai plauzibile, și simțeam cum îmi forțează memoria încercând să pătrundă, să devină ale mele, uzurpând adevărata mea viață de altădată” (p. 92).

Tot avansând pe acest drum al transformării, reușind cu timpul să-și însușească limbajul, reacțiile, întregul comportament al membrilor Ligii, dobândind chiar conștiința însemnătății rolului său în „noua orânduire a cetății”, la un moment dat protagonistul trăiește, totuși, o revelație, e „scuturat de frisonul unei treziri”, vrea să iasă din acest labirint, gândindu-se la trei soluții: fuga, închisoarea sau moartea, „în primul rând fuga îmi apără ca o stea căreia urma să-i fiu închinător în singurătate și taină” (p. 98).

Începe astfel o perioadă în care el trăiește doar cu gândul evadării. Se ascunde sub identitatea unui fost clopotar, rămâne ascuns undeva în Biserica Neagră când aceasta este asediată de către generația progresistă a Ligii, care pregătea o nouă „orânduire”, e foarte aproape de moarte, fuge prin galeria subterană a orașului, reușind să scape, cade sleit de puteri, își revine, dar află că e crezut mort și evocat ca pe un erou. Momentul în care își revine după fuga și spaima cumplită e premonitor: „Prin pleoapele încă închise, pătrund zorii sau seara... același roșu de sânge amestecat cu o lumină vagă mai mult presimțită, lumină de naștere ori de moarte... nașterea seamănă prea mult cu moartea... poți ucide pe cineva făcându-l să creadă că-i dai naștere... vis de asasin echivoc... nu știu dacă mor sau mă nasc... sunt singur și în curând voi deschide ochii în... în nimic” (p. 131). Așadar, chiar dacă protagonistul scapă de moartea concretă, chiar dacă nu ajunge el mortul de pe catafalc, atunci când generația progresistă ajunge la Putere, el este considerat printre decedații sacrificați, este un mort „oficial”. Astfel, se identifică în roman tema călătoriei thanatice și aceea a cadavrului viu, fiind vorba de o inițiere funerară realizată prin suferință. „Romanul lui A.E. Baconsky sugerează nu atât inițierea funerară, cât neputința de a reveni din inițiere, prizonieratul printre morți. Neofitul morții devine chiar un «mort» fără putință de întoarcere, deși el este viu. Biserica neagră este una atee, demonizată și opusă Bisericii albe, și de aceea inițiatul ei este un nemîntuit încă din viață”⁹.

Romanul urmărește firul istoric al socialismului românesc, iar această mișcare reformistă din final trimite imediat la schimbarea regimului lui Dej cu cel al lui Ceaușescu. Așa cum afirmam mai sus, finalul romanului nu e optimist, căci schimbarea politică nu înseamnă

⁹ Ruxandra Cesereanu, *op. cit.*, p. 343.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

decât înlocuirea unei etape și a unei ideologii cu una bazată pe aceeași infuzie de fals. Neputința ieșirii din acest spațiu al claustrării și al alienării este sugerată de metafora zidului – promontoriu alb, lângă care stă sculptorul, care renunță la gândul evadării, fiindcă, așa cum află din scrisoarea unui evreu, cerșetorii au început să apară și să se înmulțească și în străinătate, iar „timpul e mai presus de noi și ne silește să învățăm pe dinafară toate cele pe care nu le putem înțelege” (p. 145), sugerându-se aici tema individului în fața istoriei.

Talentul lui A.E. Baconsky nu constă doar în a protesta față de ideologia totalitară în chiar plin regim totalitar, ci în a descrie, într-un stil aparte, procedeul de reeducare folosit de autorități, în a surprinde dimensiunea tragică a absurdului : „Omniprezența imaginilor și sentimentelor apocaliptice, în care se regăsesc elementele amintind de peisajul liric bacovian, de lumea picturilor lui Bosch sau de atmosfera prozelor lui Kafka și Orwell, reușește să focalizeze într-o unică lentilă stilistică și imaginară viziunea sumbră a «cadavrelor în vid» și protestul la adresa absurdului totalitar, conferind astfel scrisului lui B. o dimensiune nebănuită în anii cincizeci”¹⁰. „Spălarea creierului” descrisă în romanul lui A. E. Baconsky se realizează într-o manieră sofisticată psihologic, bazată pe „infuzia de fals”, căci principalul scop al Ligii nu era schimbarea identității, ci obținerea unui om fără identitate. Așadar, așa cum arată Corin Braga¹¹, prin protagonist, romanul lui A.E. Baconsky este o analiză psihologică a condiției de marionetă la care e redus omul într-un regim totalitar, scoțând la iveală mecanismele sufletești de dedublare, care permit coabitarea neaderenței și a revoltei cu acceptarea și compromisul și care au drept consecință căderea în apatie și marasm. Cum soluția evadării nu mai există, rămân valabile celelalte două, mai ales cea a închisorii, căci orașul-port devine un oraș-închisoare. Extinzând semnificațiile textului, finalul sugerează destinul omului, condamnat să fie un etern prizonier, o victimă a jocului irațional, absurd al existenței.

BIBLIOGRAPHY

Baconsky, A. E., *Biserica neagră. Echinouxul nebunilor și alte povestiri*, prefață de Crina Bud, București, Jurnalul Național, 2011;

Braga, Corin, în *Dicționar analitic de opere literare românești*, coord. Ion Pop, ediție definitivă, A-M, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007;

Cesereanu, Ruxandra, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Polirom, 2005;

Hanganu, Laurențiu, *Dicționarul general al literaturii române*, vol. 1: A/B, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004.

¹⁰ Laurențiu Hanganu, în *Dicționarul general al literaturii române*, vol. 1: A/B, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004, p. 303.

¹¹ Corin Braga, *op. cit.*, p. 88.